



**Marian Gorynia**

[m.gorynia@ue.poznan.pl](mailto:m.gorynia@ue.poznan.pl)

[www.mariangorynia.pl](http://www.mariangorynia.pl)

<https://www.facebook.com/marian.gorynia>

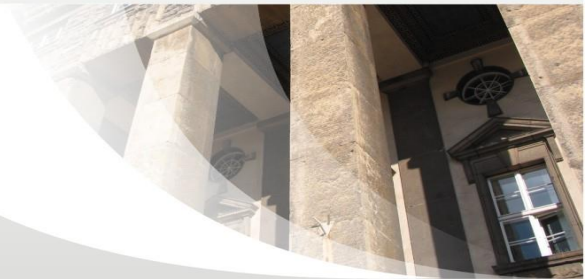
# ***Nauki ekonomiczne o konkurencyjności i globalizacji***

**Uniwersytet w Białymstoku**

24 kwietnia 2019



UNIWERSYTET EKONOMICZNY  
W POZNANIU



# Plan wystąpienia

---

## Trzy części – tryptyk:

- **O naukach ekonomicznych**
- **O konkurencyjności**
- **O globalizacji**



# Czym są nauki ekonomiczne? Czym ja się zajmuję?

Do 30 września 2018 roku – dziedzina nauk ekonomicznych, cztery dyscypliny (osiem obszarów, w tym nauk społecznych; jedna z trzech dziedzin tego obszaru):

**Ekonomia** – ludzkie zachowanie jako związek między danymi celami a ograniczonymi środkami o alternatywnych zastosowaniach

**Nauki o zarządzaniu** – zarządzanie można zdefiniować z punktu widzenia tzw. perspektywy zasobowej; zarządzanie polega na takim dobieraniu i koordynowaniu wykorzystania rzadkich zasobów, aby możliwe było osiągnięcie celów organizacji, do których należy m. in. efektywność

**Finanse** – będące dobrem rzadkim (ograniczonym) zasoby finansowe alokowane są pomiędzy różne możliwości inwestowania, które mają przynosić właścicielowi środków pożytki; liczy się efektywność inwestowania

**Towaroznawstwo** – przyrodniczo-techniczne podstawy efektywności; jak efektywność uwarunkowana jest czynnikami fizycznymi, chemicznymi, biologicznymi itp.?



# Czym są nauki ekonomiczne? Czym ja się zajmuję?

Od 1 października 2018 roku – dziedzina nauk społecznych (jedna z ośmiu dziedzin) – Konstytucja dla Nauki

dwie dyscypliny „ekonomiczne” w ramach jedenastu dyscyplin w dziedzinie nauk społecznych:

**Ekonomia i finanse**

**Nauki o zarządzaniu i jakości**

**dodatkowo:**

**Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna**



— *Dlaczego czerpię przyjemność z uprawiania nauk ekonomicznych?*

**Nauki ekonomiczne – 4x2P**

- 2P – **płodne poznawczo**
- 2P – **praktycznie przydatne**
- 2P – **pozytywnie posępne**
- 2P – **pięknie piękne**

**Nauki ekonomiczne to dla mnie praca i pasja zarazem**  
– **Konfucjusz** („Wybierz sobie zawód, który lubisz, a całe życie nie będziesz musiał pracować”)



## Nauki ekonomiczne są płodne poznawczo

- Nauki ekonomiczne spełniają rolę **poznawczą** czyli **opisowo-wyjaśniającą (jak było/jest?)**
- Dobra teoria trafnie objaśnia rzeczywistość i jako taka potencjalnie stwarza szanse do owocnego jej wykorzystania w praktyce
- Różnorodność (nie jeden model w sensie **Rodrika**, ale wiele modeli – wielomodelowość), wieloparadygmatowość, interdyscyplinarność



# Praktyczna przydatność nauk ekonomicznych

Prawidłowe rozpoznanie mechanizmów rządzących rzeczywistością może:

- dawać asumpt do budowania zaleceń, jak należy kształtować rzeczywistość (**jak być powinno?**)
- i/lub pozwalać budować prognozy na przyszłość (**jak prawdopodobnie będzie?**)



## Praktyczna przydatność nauk ekonomicznych

- Społeczeństwo jako najważniejszy „interesariusz” nauk ekonomicznych nie interesuje się teorią, lecz praktycznym jej wykorzystaniem
- Nauki ekonomiczne w **roli normatywnej** zawierają dwa komponenty – zdefiniowanie celów (wartości, zasad), do których należy zmierzać w działaniach gospodarczych oraz wykorzystanie dostępnej wiedzy opisowo-wyjaśniającej do osiągnięcia tych celów. Cele to wybory społeczne i polityczne
- W pełnieniu roli normatywnej nauki ekonomiczne są więc tylko w części „naukowe”
- Podobnie jest z **rolą prognostyczną** nauk ekonomicznych





## Nauki ekonomiczne są płodne poznawczo i praktycznie przydatne

- Oczekiwania stawiane przed naukami ekonomicznymi zarówno przez społeczeństwo, jak i przez niektórych ich przedstawicieli są często nadmierne i co najmniej po części wynikają z niezrozumienia roli i tym samym możliwości oraz ograniczeń nauk ekonomicznych
- Ograniczone zdolności do wyjaśniania i niedoskonałe możliwości predykcyjne. **Blaug**: teoria grawitacji **Newtona**, teoria ewolucji **Darwina**, psychologia głębi **Freuda**, teoria samobójstwa **Durkheima** też mają ograniczenia. **Kompleksy nauk ekonomicznych częściowo nieuzasadnione**: inne przypadki – meteorologia, medycyna, geologia/geofizyka



# Pozytywna posępnosc nauk ekonomicznych

- **Posępnosc** nauk ekonomicznych – **Carlyle** i **Arrow**: zasoby, jakimi dysponują ludzie, są rzadkie i nie wszystko daje się zrobić od razu
- **Posępnosc** jako słabość, która *de facto* jest silną stroną – nauki ekonomiczne poprzez główny przedmiot swoich zainteresowań, czyli efektywność, nadają ludzkim zachowaniom **wymiar racjonalny**, co nie wiąże się wcale z nieuzasadnionym uświadamianiem ograniczoności zasobów, ale prowadzi do ustalenia hierarchii zaspokajania (nieograniczonych) ludzkich potrzeb przy wykorzystaniu rzadkich środków
- Nauki ekonomiczne są przydatne i pożyteczne, gdyż ich rolą (funkcją) pełnioną w społeczeństwie jest przyczynianie się do **racjonalizacji** gospodarczych zachowań człowieka, dzięki czemu sprawiają, że możliwy i realny staje się wyższy poziom dobrobytu

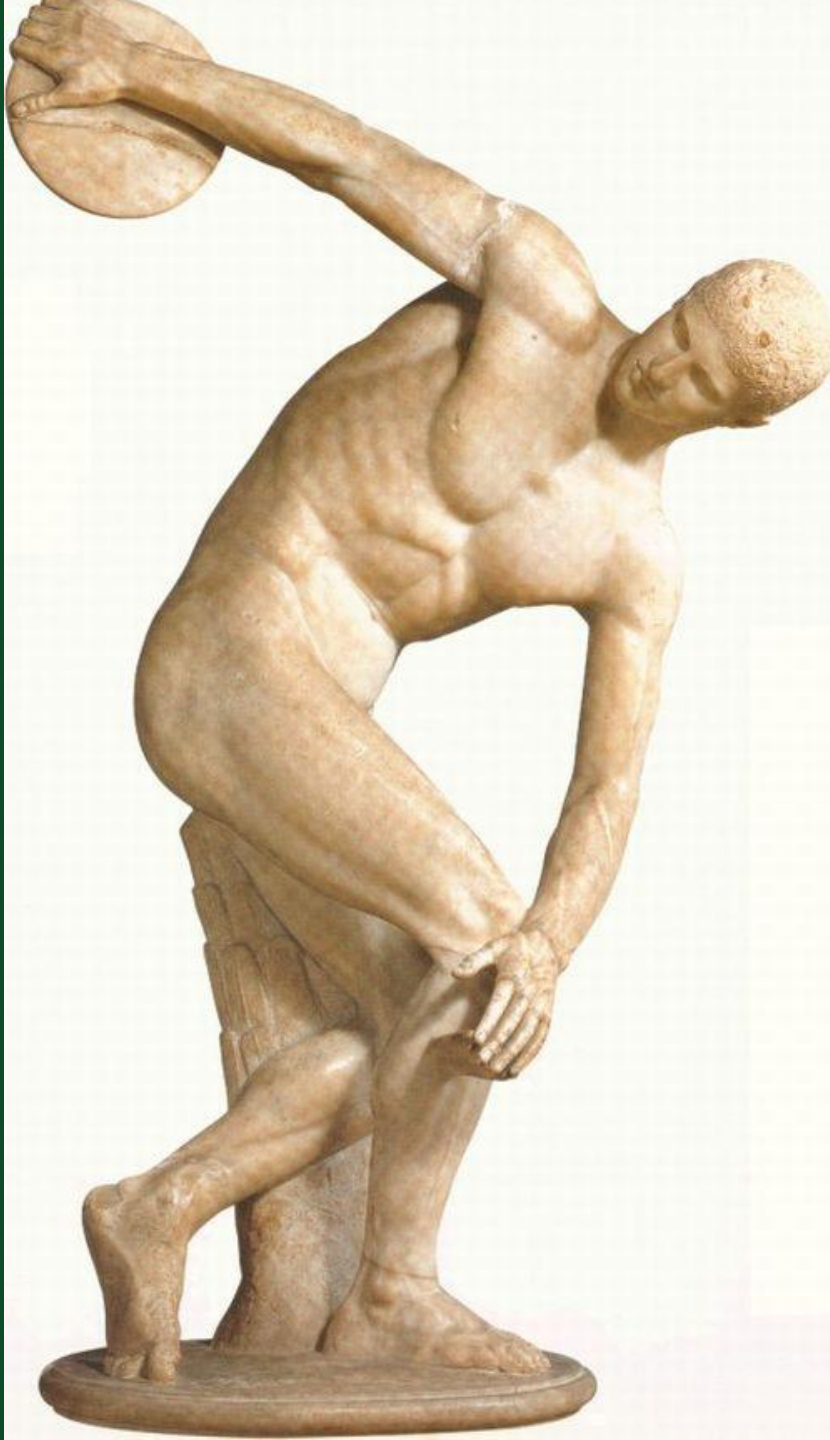


## Nauki ekonomiczne są pięknie piękne☺

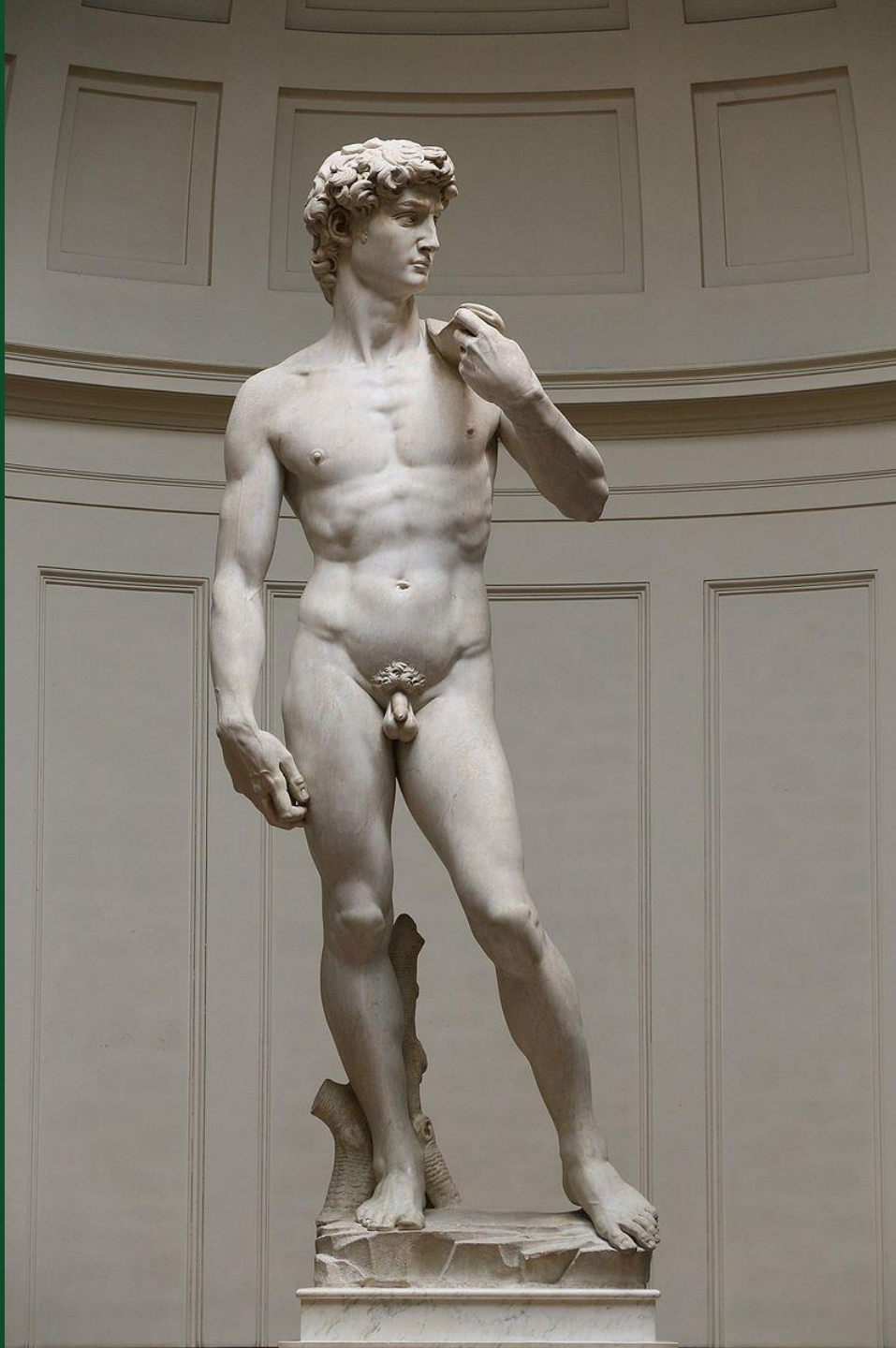
### Rozróżnienie piękna apollińskiego i dionizyjskiego

- **Friedrich Nietzsche** – podział kultury na apollińską i dionizyjską
- **Piękno apollińskie** – **Platon** – harmonia i proporcja, wartość autonomiczna, byt idealny, istnieje niezależnie od swej podstawy fizycznej czy zmysłowej
- **Piękno dionizyjskie** – jest inne, jest też radosne, ale i często bolesne, a ponadto może być antytetyczne wobec rozumu, nierzadko pełne bólu, szaleństwa i opętania; piękno apollińskie to zasłona piękna dionizyjskiego





Przykład piękna apollińskiego:  
„Dyskobol” – rzeźba Myrona  
V w p.n.e.



Przykład piękna apollińskiego:  
„Dawid” Michała Anioła  
1501-1504  
Galleria dell'Accademia,  
Via Ricasoli, Florencja, Włochy



Przykład  
piękna dionizyjskiego:  
„Bachus”, Peter Paul Rubens ok. 1638–1640  
Hermitage Museum, Sankt Petersburg







Przykład piękna dionizyjskiego:  
„Triumfalny orszak Bachusa”  
Marten van Heemskerck, 1536-1537  
Muzeum Historii Sztuki Austria

## Założenia filozoficzne moich badań – realizm filozoficzny

- **Realność zewnętrznego świata, niezależność obserwowalnego świata od poznającego podmiotu**
- **Wielowarstwowa struktura rzeczywistości – hierarchiczna budowa Wszechświata, jednostki/poziomy analizy**
- **Poznawalność świata – świat daje się poznać, poznanie jest stopniowalne; możliwy jest postęp w badaniach**





## Konkurencja i konkurencyjność

- Badania nad konkurencyjnością wywodzą się z zainteresowania jedną z podstawowych kategorii gospodarki rynkowej – **konkurencją**
- Wielość koncepcji konkurencji w naukach ekonomicznych – szkoła klasyczna (**Smith, Malthus, Ricardo, Mill**), teoria **Marksa**, szkoła neoklasyczna (teoria konkurencji doskonałej, konkurencja niedoskonała, **Clark** i *workable competition*, monopol, oligopol), **Keynes** o konkurencji, szkoła austriacka (w szczególności **Schumpeter**), ekonomia ewolucyjna, teoria gier, trendy w ekonomii menedżerskiej
- **Konkurencyjność** to umiejętność konkurowania, a więc działania i przetrwania w konkurencyjnym otoczeniu
- **Jednostki analizy/poziomy analizy** konkurencyjności – mikro-mikro, mikro, mezo (branża, sektor, region), makro, regionalny (grupa krajów)



# Konkurencja i konkurencyjność

- Cechy współczesnych badań nad konkurencyjnością:
- **Trudności z definiowaniem** – Dornbusch i Fischer, Porter, Casson, Krugman (*Competitiveness: A Dangerous Obsession*)
- **„Kompromis Portera”** – konkurencyjność to produktywność – odrzuca tym samym konkurencyjność rozumianą jako zjawisko makroekonomiczne określone przez kursy walutowe, stopy procentowe i deficyty budżetowe; konkurencyjność utożsamianą z obfitą i taną siłą roboczą; konkurencyjność związaną z posiadaniem zasobów naturalnych; konkurencyjność kreowaną przez politykę gospodarczą; konkurencyjność tłumaczoną jako efekt występowania określonego stylu zarządzania
- Tendencja do badań **„monopoziomowych”** – odnoszących się do odrębnych poziomów analizy, brak syntezy (mikrokonkurencyjność, mezokonkurencyjność, makrokonkurencyjność)



# Konkurencja i konkurencyjność

Cechy współczesnych badań nad konkurencyjnością (cd.):

- Pojęcie konkurencyjności **systemowej**
- Pojęcie konkurencyjności **instytucjonalnej**
- Konkurencyjność ex ante a konkurencyjność ex post
- Konkurencyjność podażowa a konkurencyjność popytowa
- Konkurencyjność wewnątrzbranżowa a konkurencyjność międzybranżowa
- Konkurencyjność na rynku krajowym a konkurencyjność na rynku zagranicznym
- **Konkurencyjność przedsiębiorstwa:**
  - Potencjał konkurencyjny
  - Pozycja konkurencyjna
  - Strategia konkurencyjna

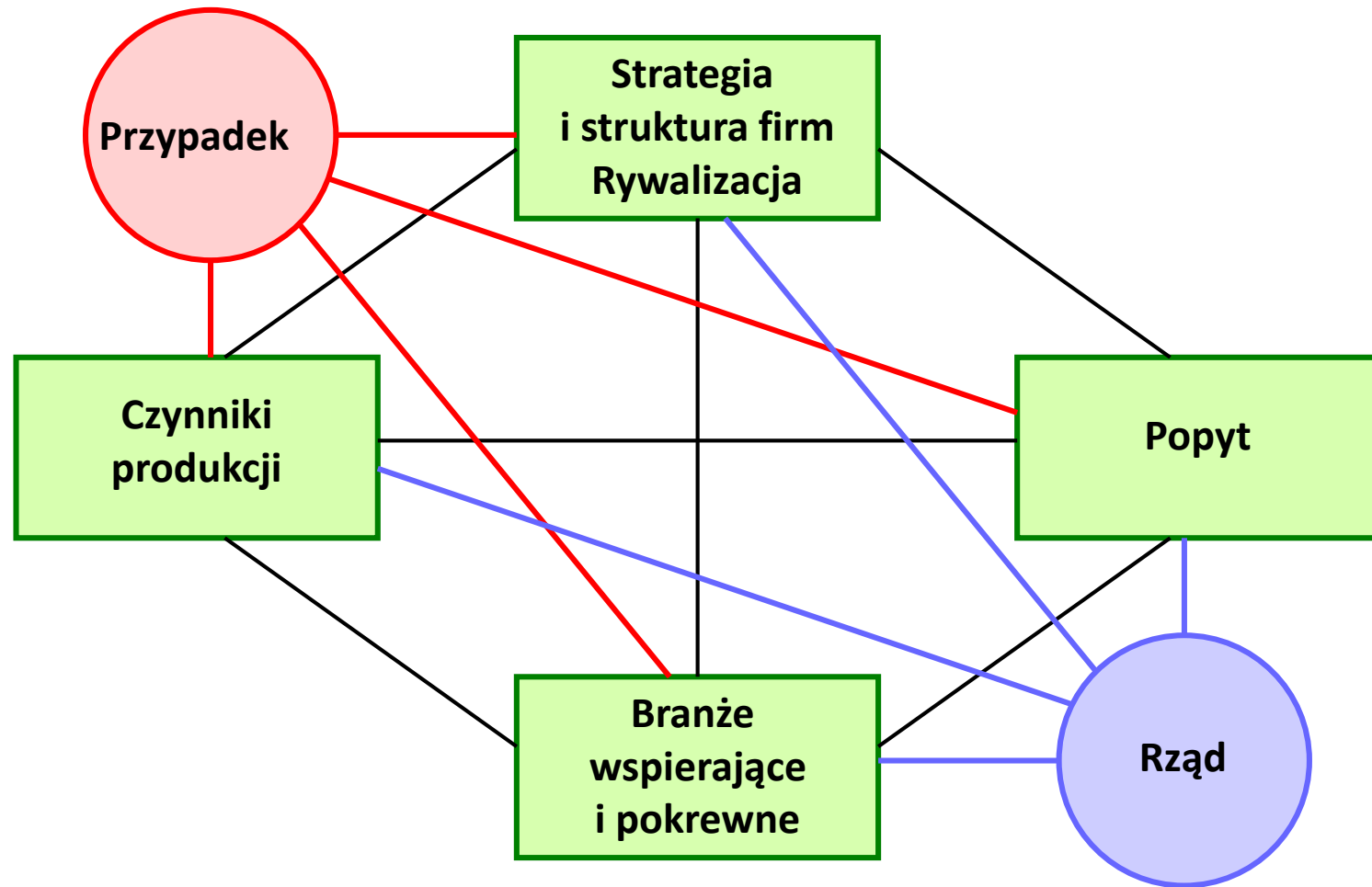


# Wkład Michaela Portera do badań nad konkurencyjnością

- **Strategia** konkurencyjna – model 5 sił, typy strategii
- **Przewaga** konkurencyjna – łańcuch wartości dodanej, system wartości
- **Konkurencja** w branżach globalnych
- **Przewaga konkurencyjna** narodów – diament **Portera**
- **Shared value** – robienie biznesu poprzez rozwiązywanie problemów społecznych
- **Diament Portera** – wyeksponowanie podstaw gospodarczej pomyślności firm lub narodów wymaga odpowiedzi na pytania:
  - Dlaczego dany kraj stał się bazą dla odnoszących sukcesy międzynarodowych konkurentów w danej branży?
  - Dlaczego firmy osadzone w danym kraju są zdolne do stworzenia i utrzymania przewagi konkurencyjnej w stosunku do najgroźniejszych rywali światowych w określonej dziedzinie?
  - Dlaczego jeden kraj jest często siedzibą tak wielu światowych liderów w danej branży?
- Trudna do przecenienia rola **klastrów**



# „Diament” Portera zmodyfikowany



# GLOBALIZACJA – DEFINICJE

**Globalizacja** to krótko mówiąc intensyfikacja ekonomicznych, politycznych, społecznych i kulturalnych związków w poprzek granic (Hans-Henrik Holm i George Sørensen)

**Globalizacja** w szerokim znaczeniu zawiera wszystkie aspekty społecznej działalności człowieka – komunikacja (porozumiewanie się), sprawy ekologiczne, handel, regulacje, ideologie i jakiegokolwiek inne (Jan Aart Scholte)

**Globalizacja** to proces, w ramach którego ludzie stają się w większy sposób współzależni we wszystkich aspektach życia – kulturalnym, gospodarczym, politycznym, technologicznym i środowiskowym (George C. Lodge)

Nayef R. F. Al-Rodhan, Gerard Stoudmann, *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*, Geneva Center for Security Policy, Geneva 2006



# GLOBALIZACJA – DEFINICJE

**Internacjonalizacja** – umiędzynarodowienie – w odniesieniu do gospodarki oznacza współpracę z zagranicą, mogącą przybierać rozmaite formy

**Globalizacja (mondializacja)** w znaczeniu ekonomicznym to szczególny przypadek umiędzynarodowienia:

- **co do swej istoty globalizacja jest logiczną konsekwencją dotychczasowego rozwoju gospodarki rynkowej i naturalnym etapem jej ewolucji; innymi słowy ma charakter immanentny, nieunikniony**
- **intensywność, powszechność (światowy zasięg), uniformizacja, unifikacja, standaryzacja działań**
- **globalizacja to wyższe (najwyższe?) stadium internacjonalizacji**
- **przejawy globalizacji – handel międzynarodowy (eksport, import), zagraniczne inwestycje bezpośrednie, międzynarodowe rynki finansowe (kapitałowe); szczególna rola technologii informacyjnych i Internetu**



# PERCEPCJE GLOBALIZACJI – SZANSA CZY ZAGROŻENIE?

Cztery postawy:

- **Entuzjazm** (lekkoschłodzony rozumem) – pro-, afirmacja (ale nie ślepa)
  - Jagdish Bhagwati, *In Defense of Globalization*
- **Zatroskana refleksyjność** – medium, równowaga:
  - Paul Streeten, *Globalization. Threat or Opportunity?*
- **Podejrzliwość** – podejście krytyczne (ale bez całkowitej negacji):
  - Joseph E. Stiglitz, *Globalizacja*
  - Władysław Szymański, *Dlaczego globalizacja jest irracjonalna?*
- **Kwestionowanie sensu globalizacji** – Trump i podobni przywódcy, nowy protekcjonizm i nowy nacjonalizm





## 10 ANTYNOMII GLOBALIZACJI

### SZANSE VERSUS ZAGROŻENIA GLOBALIZACJI

**Jagdish Bhagwati:** entuzjazm – pro-, afirmacja (ale nie ślepa)

**Ubóstwo:** zmniejszenie – zwiększenie

**Praca dzieci:** redukcja – zwiększenie

**Rola kobiety:** poprawa – regres

**Demokracja:** promocja – ograniczenie

**Kultura:** wzbogacenie – narażona na niebezpieczeństwo

**Płace i standardy pracy:** wzrost – obniżka

**Środowisko:** poprawa – pogorszenie

**Korporacje międzynarodowe:** pożyteczni aktorzy – drapieżcy

**Przestępczość:** spadek – wzrost

**Zdrowie:** poprawa – regres



## KRYTYKA GLOBALIZACJI

### ZAGROŻENIA WYNIKAJĄCE Z GLOBALIZACJI

**Joseph Stiglitz:** podejście krytyczne (ale bez całkowitej negacji), możliwości korekty

- **Niesprawiedliwe reguły gry, narzucone przez dysponujące większą siłą kraje rozwinięte**
- **Orientacja procesów globalizacji wyłącznie na zysk i wartości materialne, z lekceważeniem innych aspektów**
- **Niedemokratyczne ograniczanie suwerenności wielu krajów rozwijających się**
- **Nierównomierny rozkład korzyści płynących z globalizacji, straty (?)**
- **Narzucenie wielu krajom rozwijającym się systemu gospodarczego nieodpowiedniego dla ich tradycji, kultury i wyzwań rozwojowych**



# Polska na ścieżce globalizacji – lata 1990-2017

Produkt Krajowy Brutto 2017/1990 (ceny stałe z 2010) – 265%

Miejsce w świecie: **1990 – 28, 2017 – 21**

Handel zagraniczny 2017/1990 (ceny bieżące):

– **dynamika eksportu – 1415% (1990 – 37 , 2017 – 25 miejsce w świecie)**

– **dynamika importu – 1822% (1990 – 40 , 2017 – 22 miejsce w świecie)**

Zagraniczne inwestycje bezpośrednie 2017/1990 (ceny bieżące):

– **dynamika O FDI stock – 32612% (1990 – 58, 2017 – 47 miejsce w świecie)**

– **dynamika I FDI stock – 215083% (1990 – 120, 2017 – 25 miejsce w świecie)**



## Najważniejsze globalne i regionalne wyzwania ekonomiczne – perspektywa Polski

- Trzema najważniejszymi procesami kształtującymi wyzwania dla gospodarki polskiej były **transformacja, globalizacja oraz integracja** z Unią Europejską
- W miarę upływu czasu zmieniały się tylko proporcje siły oddziaływania tych procesów na możliwości rozwojowe gospodarki polskiej
- Dodatkowym czynnikiem, który pojawił się na przełomie lat 2007/2008 był **światowy kryzys gospodarczy**



# Identyfikacja najważniejszych wyzwań związanych z globalizacją

- **Najważniejszym wyzwaniem globalnym jest antyglobalizacja albo negowanie globalizacji, absolutyzowanie jej słabych stron, postrzeganie jej wyłącznie w kategoriach zagrożenia**
- **Populizm i nacjonalizm w polityce sensu largo przeniesiony do szeroko rozumianej polityki gospodarczej – nowy protekcjonizm i nowy nacjonalizm (Rodrik, Kołodko i Koźmiński)**



**Identyfikacja najważniejszych wyzwań  
związanych z globalizacją – niższy szczebel abstrakcji – think tank  
Millenium Project [2018]**

- Global Challenge 1. Sustainable development and global climate change?**
- Global Challenge 2. Clean water**
- Global Challenge 3: Population and resources – balance**
- Global Challenge 4: Genuine democracy and authoritarian regimes**
- Challenge 5. Decision making – integrating improved global foresight**
- Global Challenge 6: Global information & communications technologies along with machine intelligence, big data, and cloud computing**
- Global Challenge 7: Ethical market economies – the gap between rich and poor**
- Global Challenge 8. Threat of new and reemerging diseases and immune microorganisms**
- Challenge 9. Education and learning**
- Global Challenge 10. Shared values and new security strategies**
- Challenge 11. Status of women**
- Global Challenge 12: Transnational organized crime**
- Global Challenge 13: Energy demands**
- Global Challenge 14: Scientific and technological breakthroughs**
- Global Challenge 15: Ethical considerations and global decisions**



# Rodrik

## Populism and the Economics of Globalization

**Rodrik (2017)** rysuje w tym zakresie trzy możliwe scenariusze:

- **zły** – sytuacja podobna do lat 30-tych XX wieku: upadek globalnej współpracy gospodarczej i powstanie silnie prawicowych i silnie lewicowych reżimów
- **brzydki** – pełzający populizm i protekcjonizm, erodujący zarówno liberalną demokrację, jak i otwartą gospodarkę światową
- **dobry** – demokratyczne przywrócenie równowagi, które odchodzi od hiper-globalizacji i przywraca większą autonomię narodom



# Racjonalne podejście do globalizacji w skali świata – wizja normatywna

- Rynek – najlepszy mechanizm alokacji i koordynacji działalności gospodarczej; ale sam rynek nie załatwi wszystkiego
- **Globalization is Good but Not Good Enough**
- Skoro globalizacja jest nieunikniona, immanentna, a dodatkowo może być dobra, korzystna, to trzeba zrobić wszystko, by taką była
- Nieodzowność, niezbędność **koordynacji globalnej** – w warunkach otwartości narodowe polityki gospodarcze cechuje mniejsza skuteczność, wspólne problemy wymagają wspólnego działania
- Potrzeba publicznych instytucji międzynarodowych i zmian w sprawowaniu władzy, kwestia przejrzystości
  - Reformy MFW i globalnego systemu finansowego
  - Reformy Banku Światowego i pomocy rozwojowej
  - Reformy WTO i zapewnienie równowagi w handlu
- W kierunku globalizacji o bardziej ludzkim obliczu - **inkluzywność**





# Polska a przyszłość globalizacji – jaka polityka gospodarcza (rola państwa)?

**Zajęcie adekwatnego miejsca w procesach globalizacji jest synonimem wyższego poziomu dobrobytu**

**Globalizacja nie tyle zmniejsza rolę państwa, ile wpływa na jej zmiany**

**Wzrasta systemowa rola państwa – tworzenie warunków do prowadzenia działalności gospodarczej – odpowiedzialność państwa: prawo, porządek, prawa własności, egzekucja kontraktów**

**Wypracowywanie praw i regulacji w skali międzynarodowej – prawa własności intelektualnej, ochrona środowiska, polityka konkurencji, polityka podatkowa, bariery w handlu, standardy techniczne – postulat procesu bezustannej, kreatywnej destrukcji systemowej roli państwa: rola ta musi podlegać zmianom**

**Wspieranie konkurencyjności międzynarodowej poprzez: zapewnienie odpowiedniej ilości i jakości zasobów (kapitał ludzki, skłonność do innowacji, sprawny rynek finansowy), sprzyjanie obniżce kosztów transakcyjnych, tworzenie sprzyjającego klimatu inwestycyjnego i oddziaływanie na etos gospodarczy**

**Rola państwa we wspieraniu innowacyjności**

**Budowanie i wspieranie patriotyzmu gospodarczego?**



## Mapa rekomendacji dla polityki gospodarczej

**Milton Friedman, „From Galbraith to Economic Freedom”  
Institute of Economic Affairs, London 1977, s. 41-42.**

**„Nic nie tworzy tak wielu miejsc pracy dla ekonomistów, co kontrola i interwencja ze strony państwa. Dlatego wszystkich ekonomistów cechuje schizofrenia: ich dyscyplina naukowa wywodząca się od Smitha każe im faworyzować rynek; ich własny interes każe im faworyzować interwencję.**

**W efekcie znaczna część środowiska ekonomistów była zmuszona godzić te dwie przeciwstawne siły przez faworyzowanie rynku w ogólności i przeciwstawianie się mu w poszczególnych przypadkach”.**



# Mapa rekomendacji dla polityki gospodarczej

Źródła inspiracji (w sensie pozytywnym oraz w sensie negatywnym):

- Na temat krytyki podejścia neoliberalnego napisano już tak dużo, że w tym miejscu wątek ten nie będzie szerzej rozwijany
- Wiele elementów z tego podejścia warto jednak brać pod uwagę
- Polityka gospodarcza powinna być osadzona w ekonomii post-**Kalecki** i post-**Keynes** (**Osiatyński**)
- Diament **Portera**
- Nowy pragmatyzm (**Kołodko**)
- *New Global Governance* (NGG) (**Serra**, **Stiglitz** ed.)
- *New industrial policy* – założenie możliwości pokonania słabości tradycyjnej polityki przemysłowej poprzez strategiczną koordynację działań państwa i firm (**Rodrik**)
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (Morawiecki)
- Nowy nacjonalizm (**Koźmiński**)
- Lin (*market failures, facilitating state*) versus **Zhang** (*policy failures, limits of human cognition, incentives*)



# Mapa rekomendacji dla polityki gospodarczej

- **Gomułka:**
  - mechanizmy zmian technologicznych w krajach najbardziej rozwiniętych, tworzących globalny *Technology Frontier Area* (TFA), są całkiem inne niż w krajach poza TFA, w tym także w tzw. krajach doganiających (*emerging economies*). Stylizowane fakty dotyczące wzrostu gospodarczego tych dwóch grup krajów okazują się całkiem różne; na tyle różne, że do ich wyjaśnienia potrzebne są dwie różne teorie
  - innowacyjność kreatywna a innowacyjność imitacyjna – ważne rozróżnienie
- **Winiecki** – ŚWIATŁOWODY I KALESONY (WPROST, 23.9.2001) – wysokość nakładów na B+R a poziom rozwoju gospodarczego, branże/sektory preferowane przez politykę gospodarczą a sukces konkurencyjny
- Horyzont 2020 – Strategia „Europa 2020” – instrumenty oddolnego wspierania innowacji (*bottom-up industry driven approach*) – trochę optymizmu? ale **Friedman!!!**



# WNIOSKI

- Nauki ekonomiczne to fascynujący obszar badań – 4x2P
- Konkurencyjność jest ważna! ("*It's the competitiveness, stupid*" – Bill Clinton)
- Globalizacja to obiektywny i nieunikniony proces i klucz do naszego przyszłego dobrobytu
- Globalizacja jest *per saldo* korzystna dla świata – *Globalization is Good but Not Good Enough*
- Pozytywny globalny (finalny *per saldo*) efekt globalizacji nie oznacza, że jest ona dobra i korzystna dla wszystkich (państw, przedsiębiorstw, ludzi) – rozkład korzyści podstawą stosunku do globalizacji
- Globalizacja **inkluzywna** – w sensie międzynarodowym i wewnątrz krajowym
- Największym zagrożeniem dla postępu cywilizacyjnego jest ślepa **antyglobalizacja**
- **Jaki jest Twój stosunek do globalizacji, do jej przyczyn, przejawów i efektów?**



***Dziękuję za uwagę***

